

Василинчук Віктор Іванович –
доктор юридичних наук, доцент,
професор кафедри оперативно-
розшукової діяльності та спеціальної
техніки навчально-наукового інституту
підготовки кадрів кримінальної міліції
Національної академії внутрішніх справ

ПОНЯТІЙНО-КАТЕГОРІАЛЬНИЙ АПАРАТ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ПРОФІЛАКТИКИ ЗЛОЧИНІВ У СФЕРІ ЕКОНОМІКИ

Розглянуто дискусійні питання щодо категоріального апарату оперативно-розшукової профілактики.

Ключові слова: профілактика; злочини; запобігання; попередження.

Рассмотрены дискуссионные вопросы категориального аппарата оперативно-розыскной профилактики.

Ключевые слова: профилактика; преступления; пресечение, предупреждение.

In this article an author is expose debatable questions in relation to the category vehicle of operational search prophylaxis.

Keywords: prevention; crime suppression; prevention.

Як свідчить аналіз практики та наукових досліджень, ефективність оперативно-розшукової профілактики певною мірою залежить від правильного розуміння її сутності.

У юридичній літературі, нормативно-правових актах і на практиці поряд з терміном "профілактика" вживають поняття "попередження", "запобігання", "припинення", "відвернення" злочинів.

Водночас у кримінологічній літературі не має жодного концептуального розуміння відповідних понять та їх співвідношення, оскільки вказані терміни використовуються не тільки в кримінологічному аспекті, а й, наприклад, у медичній практиці, а саме як заходи, спрямовані на забезпечення високого рівня здоров'я і недопущення захворювань.

Отже, удосконалення понятійного апарату дослідження загальних (теоретичних) понять профілактики нині є одним з найважливіших завдань, що і становить актуальність цієї статті.

Особливого теоретичного й науково-практичного значення для розвитку вказаного дослідницького напрямку набувають праці таких відомих вітчизняних та зарубіжних учених: Г. А. Аванесов, Р. К. Антонов, І. А. Гельфанд, С. І. Герасимова, О. М. Джужа, П. П. Михайленко, А. Г. Лекарь, А. Ф. Зелінський, М. Г. Кобець, І. П. Козаченко, Я. Ю. Кондратьєв, О. Г. Кальман, А. П. Закалюк, І. В. Сервецький, Ю. Ф. Іванова, В. А. Некрасова, Ю. Ю. Орлов та ін.

Так, Ю. Ю. Орлов зазначає, що для позначення превентивної діяльності застосовують такі терміни: "запобігання злочинам", "профілактика злочинів", "попередження злочинів", "відвернення злочинів" та "припинення злочинів" [1, с. 135–139]. Одні вчені вважають наведені терміни тотожними за змістом, однак при цьому мають певні особливості, а отже, й змістовне навантаження, їх часто вживають як взаємозамінні, інші – такими, що близькі за смисловими значеннями. На нашу думку, загальним і таким, що широко застосовується в оперативно-розшуковій діяльності (ОРД), є термін "профілактика злочинів", оскільки він охоплює всі сфери, види й рівні протидії злочинам у сфері економіки.

Уточнення визначень і термінів, що стосуються оперативно-розшукової профілактики злочинів у сфері економіки, надасть можливість ефективніше організувати роботу всіх її суб'єктів. Таким чином, кожен оперативний працівник повинен мати чітке уявлення про співвідношення понять "попередження", "профілактика", "запобігання", "припинення", "відвернення" злочинів у сфері економіки.

У Новому тлумачному словнику української мови "попередження" визначено як наперед зроблене повідомлення про щонебудь, застереження проти чого-небудь [2], а в Словнику української мови – як запобігання вряту чого-небудь небажаного [3].

У курсі кримінології попередження злочинів є особливим видом соціального управління, що покликаний забезпечити безпеку правоохоронних цінностей і полягає в розробленні та здійсненні спеціальних заходів щодо виявлення й усунення детермінант злочинності (тобто чинників) у різних сферах і на різних рівнях суспільного життя, що зумовлюють злочинність, а також запобіжного впливу на осіб, схильних до протиправної поведінки [4, с. 225].

У кримінологічній літературі є різні погляди щодо поняття "попередження злочинності", але немає загального, єдиного визначення цього поняття.

Деякі автори пропонують для визначення такої діяльності вживати термін "попередження злочинів" (вказуючи на те, що не може бути попереджено вже існуюче явище) [5, с. 75], інші – термін "попередження злочинності" [6, с. 132].

На думку О. Г. Кальмана, попередження злочинності у сфері економіки – це сукупність різноманітних видів діяльності й заходів держави, спрямованих на вдосконалення суспільних відносин у сфері економічної діяльності з метою усунення негативних явищ та процесів, що породжують економічну злочинність або сприяють її виявам, а також

недопущення вчинення економічних злочинів на різних стадіях злочинної поведінки, що здійснюється на загальносоціальному, спеціально-кримінологічному рівнях [7, с. 75].

Однією з перших наукових праць, опублікованих з проблем попередження злочинів, є колективна монографія І. А. Гельфанда та П. П. Михайленка "Попередження злочинів – основа боротьби за викорінення злочинності" (1964), у якій автори, розмірковуючи про термінологію застосування у сфері попередження злочинів, стверджували, що не потрібно шукати відмінності в змісті термінів "попередження", "запобігання", "профілактика", оскільки зміст цих термінів однаковий, тобто вони є синонімами, що відображають думки про необхідність застосувати такі заходи, які попередили, а потім і цілком виключили бажання в окремих осіб учиняти протиправні діяння [8, с. 64].

Інші автори, праці яких з'явилися у 70-х роках ХХ ст., навпаки, уважають, що ці терміни мають різний зміст. Зокрема, А. Г. Лекарь й А. Ф. Зелінський, розмежовуючи терміни "запобігання" і "профілактика", зазначали, що термін "запобігання" слід розуміти як недопущення вчинення конкретного злочину, а термін "профілактика" – усунення причин і умов, що сприяють учиненню злочину.

На їх думку, "профілактика" – це процес виявлення, усунення причин й умов злочинності, а "попередження" – недопущення задуманих злочинів і злочинів, що готуються [9, с. 95].

М. Г. Кобець розглядає питання профілактики правопорушень загалом, справедливо зауваживши, що "...близькими, але не однозначними є поняття "попередження", "запобігання" правопорушень, оскільки попередити правопорушення – означає не допустити його виникнення, а запобігти – припинити його, застосувати заходи для того, щоб злочин, який готується, не було завершено, повністю вчинено [10, с. 38–39].

Т. А. Аванесов зазначає, що всі вказані терміни не виключають один одного і між ними більше схожості, ніж відмінності. Водночас визначення поняття "профілактика" злочинів має подвійне значення. У широкому розумінні "профілактика" – це недопущення конкретних злочинів. У цьому сенсі до змісту профілактики входить і правоохоронна діяльність з виявлення: а) причин злочинів, умов та обставин, які сприяють їх учиненню; б) осіб, які можуть учинити злочин, і застосування стосовно них необхідних попереджувальних заходів. У сукупності ці два поняття і створюють єдине поняття "профілактика злочинів" [11, с. 138].

О. М. Джужа попередження злочинів розуміє як систему соціальних і правових заходів, спрямованих на усунення причин та умов учинення злочинів, якій належить провідна роль у запобіганні та ліквідації злочинності [12, с. 180].

Отже, *попередження злочинів у сфері економіки* – це вжиття державними органами, громадськими організаціями, представниками влади та іншими уповноваженим на те особами системи заходів, які спрямовані на усунення негативних явищ та процесів, що породжують економічні злочини або сприяють їх виявам, а також недопущення їх учинення на різних стадіях злочинної поведінки, яка здійснюється на

загальносоціальному, спеціально-кримінологічному та оперативно-розшуковому рівнях.

Поняття "запобігання", згідно з Новим тлумачним словником української мови, є недопущення чогось, що заздалегідь готується [2].

Російські автори в навчальному посібнику "Оперативно-розшукова діяльність органів внутрішніх справ" запобігання визначили як дії, спрямовані на встановлення осіб, які планують конкретні злочини, і вжиття необхідних заходів, що виключають реалізацію їх намірів [13, с. 257].

Д. А. Михайличенко зазначає, що запобігання злочинності методами спеціальної превенції здійснюється в таких формах: 1) профілактика злочинності (*запобігання можливим злочинам до формування злочинного наміру*); а) загальна профілактика (*стосовно невизначеного кола осіб*), б) індивідуальна профілактика (*стосовно конкретних осіб*); 2) запобігання конкретним злочинам (*щодо яких сформовано злочинний намір*); а) відвернення злочинів (*на стадії задуму та готування*); б) припинення злочинів (*на стадії замаху та вчинення*) [14, с. 116–122].

Слушною є думка Р. К. Антонова, який запобігання злочинам розуміє як систему заходів економічного, соціально-культурного, виховного та правового характеру, що вживають державні органи, громадські організації з метою протидії злочинності й усунення її причин.

Найбільш широкою за обсягом і багатогранною за формами здійснення є перша форма запобігання злочинам – профілактика, тобто діяльність з виявлення та усунення (нейтралізації) причин злочинності й умов, що їй сприяють.

Перспективними напрямками оперативно-розшукового запобігання злочинам, на думку автора, є виявлення причин та умов, що сприяють їх учиненню, осіб, які можуть їх учинити; припинення злочину на стадії задуму чи готування до нього [15, с. 11].

Отже, на нашу думку, запобігання злочинам у сфері економіки слід розуміти як комплекс оперативно-розшукових заходів, спрямованих на припинення злочинної діяльності на початковому етапі, коли особа тільки задумує, планує вчинити відповідні протиправні дії, які ще не підпадають під ознаки злочину.

Відповідно до Нового тлумачного словника української мови, *припиняти, припинити* означає переривати яку-небудь дію, процес, стан, що триває; змушувати кого-небудь перестати робити щось чи поводити себе відповідно до встановленого порядку [2].

І. В. Сервецький у науково-практичному коментарі Закону України "Про оперативно-розшукову діяльність" припинення злочину визначає як застосування оперативно-розшукових заходів до конкретної особи або групи осіб з метою позбавити їх реальної можливості продовжувати вчинення злочину [16, с. 137].

Висвітлюючи це питання, ми поділяємо думку російського кримінолога Г. А. Аванесова, що попередження злочинів на індивідуальному рівні включає в себе профілактику, запобігання та припинення. При цьому припинення

застосовується, як правило, лише тоді, коли йдеться про припинення вже розпочатого злочину [11, с. 340–341].

Отже, *припинення злочинів* у сфері економіки є діяльність оперативних підрозділів з метою припинити злочин, що мають намір учинити особи, а саме коли процес учинення злочину припиняється внаслідок зовнішнього впливу на стадії готування чи замаху, коли особа тільки підготувала засоби його вчинення або коли процес злочинного посягання припиняється до того, як було досягнуто цілі.

Змістом терміна “відвернення” (рос. “предотвращение”) є усунення, здійснене заздалегідь [2]. У Словнику української мови поняття “відвернення” визначено як усунення певної біди, небезпеки [3].

Під терміном “відвернення злочинів” розуміють діяльність уповноважених на те суб’єктів щодо унеможливлення вчинення злочинів, що перебувають на стадії задуму або готування. Якщо злочин зупинено на стадії замаху або під час його вчинення, то такі дії називають припиненням злочину. Так, при відверненні та припиненні злочинів у бюджетній сфері об’єкти запобіжного впливу є зазвичай цілком конкретними.

Ми поділяємо думку Ю. Ю. Орлова, що термін “відвернення” доцільно застосовувати щодо випадків усунення загрози, яка вже існує, а саме вчинення конкретного злочину в бюджетній сфері [1, с. 135–137].

Як свідчить аналіз практики, профілактика злочинів у сфері економіки здійснюється на різних рівнях багатьма суб’єктами профілактичного впливу.

Це дає підстави для класифікації видів профілактики злочинів у сфері економіки на оперативно-розшукову, кримінально-правову, адміністративно-правову, криміналістичну, кримінологічну профілактику та ін.

Заходи щодо оперативно-розшукової профілактики злочинів у сфері економіки мають уживатися з дотриманням таких принципів: соціально-економічна обґрунтованість запобіжних заходів (у тому числі їх економічна доцільність), законність, справедливість і гуманізм, адекватне реагування на криміногенні фактори й етапи злочинної діяльності, науковість, демократизм, комплексність.

У науковій літературі категорію “профілактика злочинів” зазвичай застосовують для позначення соціальних заходів і видів діяльності, які забезпечують усунення або нейтралізацію причин та умов злочинів, а також факторів, що формують особистість особи, яка вчиняє злочини.

Отже, розкриваючи зміст поняття “профілактика злочинів” у сфері економіки, слід акцентувати увагу на тому, що ця категорія фіксує, насамперед, ознаки, характерні для особливої сфери суспільних відносин. До цієї сфери належать ті суспільні відносини, що виникають і виявляються у зв’язку із здійсненням суспільством його контрольних і профілактичних функцій [17, с. 21].

У реальній дійсності сутність профілактики злочинів утворюють соціально контрольовані й регульовані нормами моралі та права відносини між суб’єктами профілактики. На відміну від інших напрямів протидії злочинам, профілактику злочинів у сфері економіки здійснює суспільство, держава загалом та її органи. Профілактичний аспект

діяльності виявляється в процесі реалізації державою її найважливіших функцій: економічної, культурно-виховної тощо. Коли зазначені функції спеціально реалізуються з метою попередження злочинів, заходи, які цьому відповідають, набувають нового значення – профілактичного.

Визначені види профілактичної діяльності не слід розглядати ізольовано один від одного. В аспекті виконання завдань профілактики злочинів їх слід розглядати й застосовувати комплексно, і загалом можна об'єднати в єдине поняття – “профілактична діяльність правоохоронних органів”.

Водночас з цих видів профілактики, передусім, слід виокремити оперативно-розшукову профілактику, що є одним з найважливіших напрямів профілактичної діяльності [18, с. 202].

Для організації та здійснення профілактики злочинів у сфері економіки становить інтерес поділ її на види відповідно до класифікації злочинів, яка існує в теорії кримінального права; у досліджуваному контексті – це злочини в бюджетній сфері. Такий поділ, на нашу думку, заснований на єдиному розумінні цієї діяльності, сприяє конкретизованому докладанню зусиль для виявлення й усунення причин та умов будь-якої складової злочинності, передусім, коли створюється необхідність зосередження зусиль для викорінення окремих її елементів або раціонального використання для цього відповідних сил і засобів.

Як свідчить аналіз дослідження, оперативно-розшукова профілактика злочинів у сфері економіки охоплює три стадії: 1) розв'язання важливих соціальних, економічних та інших життєвих проблем, що гарантує безпосередній планомірний вплив на всі вияви антигромадської поведінки; 2) здійснення впливу на конкретні соціальні групи, у яких відбуваються негативні явища, зокрема, оперативне усунення різних недоліків, виявлених у житті колективу (соціальної групи); 3) індивідуальна профілактична діяльність – позитивне заміщення системи ціннісних орієнтирів особи, поведінка якої заслуговує на особливу увагу.

За формами профілактика є ранньою і безпосередньою. *Рання профілактика* покликана впливати на негативну поведінку осіб, які перебувають на стадії, віддаленій від учинення злочину. *Безпосередня* – здійснюється стосовно осіб, близьких до реалізації своїх антигромадських намірів.

Профілактика (від грец. *prophylaktikos* – попереджувальний) – попередні заходи для недопущення чого-небудь [19].

У Словнику української мови профілактику визначено як заходи, що запобігають виникненню й поширенню чого-небудь.

Поняття “профілактики злочинів” може тлумачитись як у широкому, так і вузькому змісті. У широкому розумінні профілактика є синонімом попередження, а у вузькому – це заходи, що спрямовані на виявлення осіб, потенційно спроможних учинити злочин, з метою здійснення цілеспрямованого попереджувального впливу. Така діяльність є одним з етапів комплексного попередження злочинів [11, с. 223].

Ми поділяємо думку кримінологів, які стверджують, що “...профілактика здійснюється далеко на підступах до злочину, на самому початку складного, багатоланкового причинно-наслідкового

ланцюжка, що призводить (що може призвести) до злочину". Іншими словами, рання профілактика впливає на витoki злочинності. У цьому її головна перевага перед іншими напрямками протидії злочинам у сфері економіки.

Ми поділяємо думку С. І. Герасимова, що саме в цьому, а не в термінологічних дискусіях з посиланнями на словники щодо збігу або відмінностей змісту понять "попередження", "профілактика", "запобігання" (про що вже йшлося в цьому підрозділі), полягає зміст розгляду процесу попередження злочинів з розмежуванням у ньому зазначених етапів [20].

У проєкті Закону України "Про оперативно-розшукову діяльність", реєстр. № 2134, внесеного на розгляд Верховної Ради України народними депутатами України (В. Д. Швець, Г. Г. Москаль, В. Л. Сівкович, В. А. Бевз, В. М. Грицак, В. С. Малишев), уперше серед усіх раніше прийнятих і запропонованих нормативно-правових актів наведено визначення оперативно-розшукової профілактики злочинів, яку слід розуміти як систему оперативно-розшукових та інших заходів, спрямованих на усунення причин та умов учинення злочинів.

Нині у протидії злочинам у сфері економіки поняття оперативно-розшукової профілактики, на наш погляд, має бути розширене і включати в себе не лише недопущення, а й, насамперед, припинення подальшої злочинної діяльності шляхом комплексного застосування оперативно-розшукових заходів й оперативно-тактичних дій.

Поняття профілактики злочинів охоплює відносини між суб'єктами, спрямовані на ліквідацію криміногенних факторів і створення умов, які виключають або нейтралізують можливість учинення злочинів. Воно враховує, насамперед, ознаки, що розкривають об'єктивний зміст процесу профілактики злочинів у всіх галузях соціальної діяльності, особливості суб'єктів профілактики злочинів як науково керованої системи, цільову спрямованість соціально профілактичної діяльності, здійснюваної ними.

Профілактика в кримінології, без поєднання з ОРД, навряд чи спроможна належним чином протистояти злочинам у сфері економіки, зокрема тим, які мають організований характер.

Як засвідчили результати дослідження, між профілактикою злочинів загалом й оперативно-розшуковою профілактикою зокрема існує низка певних відмінностей. Сутність оперативно-розшукової профілактики полягає в дослідженні тих її внутрішніх, законмірних, стійких і суттєвих властивостей, які визначають її природу та призначення. У цьому аспекті оперативно-розшукова профілактика виступає як частина (підсистема) цілісного процесу профілактики злочинів.

Під час здійснення заходів оперативно-розшукової профілактики оперативні підрозділи, що є суб'єктами ОРД, застосовують особливу тактику отримання і використання оперативно-розшукової інформації. Так, рішення про проведення оперативно-профілактичних заходів приймають у разі, якщо в діях осіб не вбачається ознак злочину (в іншому разі заводять оперативно-розшукової справи (відповідно до вимог ст. 6 Закону України "Про оперативно-розшукову діяльність") з метою виявлення та припинення злочину). Здійснення оперативно-

розшукової профілактики потребує застосування знань з галузей кримінології і педагогіки, уміння прогнозувати розвиток криміногенної ситуації та індивідуальної злочинної поведінки.

Оперативно-розшукова профілактика також відрізняється від інших видів профілактики й тим, що вона вивчає особливості не тільки гласної, а й негласної діяльності оперативних підрозділів щодо усунення умов, які сприяють учиненню злочинів у сфері економіки, а також впливу на осіб, стосовно яких уживають заходів профілактики, з допомогою сил, заходів, засобів і методів, що є в їх розпорядженні. Так, діяльність з реалізації оперативно-профілактичної функції оперативних підрозділів спрямовано здебільшого на справляння відповідного профілактичного впливу на осіб, схильних до вчинення злочинів, з метою добровільно відмовитися від протиправної поведінки і їх позитивної переорієнтації. Під час таких заходів усваюють (нейтралізують) як явні, так і латентні криміногенні чинники, що спонукають осіб до вчинення злочинів у сфері економіки.

Особливість оперативно-розшукової профілактики полягає також у тому, що її вплив на об'єкти реалізується у прихованому вигляді: від отримання негласної інформації до комбінування оперативно-розшукових можливостей з усунення протиправної поведінки, ситуації (обстановки), недопущення настання суспільно небезпечних наслідків.

Оперативно-розшукову профілактику здійснюють відповідно до положень Закону України "Про оперативно-розшукову діяльність", відомчих нормативних актів.

Отже, сутність оперативно-розшукової профілактики злочинів у сфері економіки полягає в такому: 1) на індивідуальному рівні профілактика можлива, якщо особа може задумувати вчинення злочину, але не обов'язково має конкретний задум або здійснює готування до злочину; якщо ж особа здійснила певні підготовчі дії, у вчиненому не має бути ознак злочину. В іншому разі запобіжні заходи виходять за межі оперативно-розшукової профілактики; 2) оперативно-розшукові заходи використовуються не як засіб, що забезпечує притягнення особи до кримінальної відповідальності, а навпаки, з метою недопущення вчинення злочину й оберігання особи від притягнення до такої відповідальності; 3) оперативно-профілактичні заходи спрямовані, насамперед, на недопущення вчинення саме злочинів, а не інших правопорушень.

Таким чином, терміни "попередження", "запобігання", "припинення", "відвернення" і "профілактика", на перший погляд, є синонімами, що передбачають необхідність застосувати такі заходи, які попередили, а потім і цілком виключили бажання в окремих осіб учиняти протиправні діяння, але в діяльності оперативних підрозділів вони мають різне значення.

Так, попередження злочинів у сфері економіки – це вжиття державними органами, громадськими організаціями, представниками влади та іншими особами системи заходів, що спрямовані на протидію процесам детермінації злочинів, з метою ресоціалізації осіб, схильних до їх учинення, і запобігання вчиненню ними нових злочинів. Отже, це поняття є ширшим за своїм змістом.

Запобігання злочинам слід розуміти як комплекс оперативно-розшукових заходів, спрямованих на припинення злочинної діяльності на початковому етапі, коли особа тільки задумує, планує вчинити відповідні протиправні дії, які ще не підпадають під ознаки злочину. Припиненням злочину є його переривання, тобто процес учинення злочину зупиняється внаслідок зовнішнього впливу на стадії готування чи замаху. Відвернення злочинів – унеможливлення вчинення злочинів, що перебувають на стадії задуму або готування, тобто усунення загрози, яка вже існує, а саме вчинення конкретного злочину.

Отже, оперативно-розшукова профілактика за своїм змістом є більш вузьке поняття, ніж терміни “попередження”, “запобігання”, “припинення”, “відвернення”, оскільки здійснюється спеціальними суб'єктами (оперативними працівниками), передбачає поєднання комплексу гласних та негласних оперативно-розшукових заходів, спрямованих на випередження, обмеження та усунення чинників, які сприяють учиненню злочинів на різних етапах їх розвитку, а також запобігають їх виникненню й поширенню.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Орлов Ю. Ю. *Форми запобігання злочинності* / Ю. Ю. Орлов // *Взаємодія правоохоронних органів з муніципальними і неурядовими організаціями в питаннях профілактики правопорушень та злочинів : тези доп. Всеукр. наук.-практ. конф., 22–23 трав. 2009 р., м. Кам'янець-Подільський.* – Кам'янець-Подільський : УМВС України в Хмельницькій області, 2009. – С. 135–139
2. *Новий тлумачний словник української мови : в 4 т. / [уклад. : В. В. Яременко, О. М. Сліпушко].* – К. : Аконіт, 2003. – . – Т. 3. – 2003. – 862 с.
3. *Словник української мови.* – К. : Наук. думка, 1977. – . – Т. 3, 7–8. – 1977. – 987 с.
4. *Курс кримінології. Особлива частина : [підруч.] / [М. В. Корнієнко, Б. В. Романюк, І. М. Мельник та ін.] ; за заг. ред. О. М. Джужі.* – К. : Юрінком Інтер, 2001. – 480 с.
5. *Курганов С. И. Криминология : [учеб.] / Курганов С. И.* – М., 2007. – 198 с.
6. *Криминология : [учеб. для вузов] / под общ. ред. А. И. Долговой.* – [3-е изд., перераб. и доп.]. – М., 2007. – 435 с.
7. *Кальман О. Г. Злочинність у сфері економіки України: теоретичні та прикладні проблеми попередження : дис. ... доктора юрид. наук : 12.00.08 / Кальман Олександр Григорович.* – Х., 2004.
8. *Гельфанд И. А. Предупреждение преступлений – основа борьбы за искоренение преступности / И А. Гельфанд, П. П. Михайленко.* – К. : Юрид. лит., 1964. – 153 с.
9. *Лекарь А. Г. Профилактика преступлений : [учеб.] / Лекарь А. Г.* – М. : Юрид. лит., 1972. – 172 с.
10. *Кобец Н. Г. Предупреждение правонарушений в производственном коллективе: Вопросы теории и практики / Кобец Н. Г.* – М. : Юрид. лит., 1982.

11. Аванесов Г. А. Криминология : [учеб.] / Аванесов Г. А. – М., 1984. – 439 с.
12. Джужа О. М. Стислий словник кримінологічних термінів : [навч. посіб.] / Джужа О. М. – К. : Нац. акад. внутр. справ, 1999. – 235 с.
13. Оперативно-розыскная деятельность : [учеб.] / под ред. К. К. Горяинова, В. С. Овчинского, А. Ю. Шумилова. – М. : ИНФА-М, 2001. – 794 с.
14. Михайличенко Д. А. Оперативно-розшукова профілактика злочинів на різних стадіях розвитку злочинної діяльності / Д. А. Михайличенко // Вісник Луганськ. академії внутрішніх справ МВС ім. 10-річчя незалежності України. Спец. вип. № 3, ч. 2. – Луганськ : РВВ ЛАВС, 2004. – С. 116–122.
15. Антонов Р. К. Діяльність спеціальних підрозділів по боротьбі з організованою злочинністю щодо протидії злочинам у бюджетній сфері : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 “Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність” / Р. К. Антонов. – Дніпропетровськ, 2011. – 20 с.
16. Сервецький І. В. Науково-практичний коментар Закону України “Про оперативно-розшукову діяльність” / Сервецький І. В. – К. : Парлам. вид-во, 2000. – 208 с.
17. Игошев К. Е. Социальные аспекты предупреждения правонарушений: (проблемы социального контроля) / К. Е. Игошев, И. В. Шмаров. – М. : Юрид. лит., 1980.
18. Кириченко О. В. Оперативно-розшукові аспекти протидії злочинності / О. В. Кириченко, О. А. Шевченко // Вісник Запорізького юридичного інституту Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. – 2009. – № 2. – С. 202.
19. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ru.wikipedia.org/>
20. Герасимов С. И. Концептуальные основы и научно-практические проблемы предупреждения преступности / С. И. Герасимов // Правоведение. – 2002. – № 5. – С. 17–18.